

GLADE GIVERE TIL FORSKNING

Av Tore Li,
seniorrådgiver i NHO

Foto: NHO

I de senere år har privat finansiering av forskning kommet høyere på dagsorden i Norge. I første rekke har det vært fokusert på hvordan vi kan øke næringslivets forsknings- og utviklingsinnsats. Mindre påaktet er en annen privat finansieringskanal: Bidrag fra privatpersoner, bedrifter, stiftelser og nonprofit-organisasjoner, eller det vi kan kalle for den filantropiske kanal.

I de senere år har denne kanalen fått økt oppmerksomhet som en potensiell finansieringskanal. En årsak til det er EUs – og Norges – ambisjoner om å løfte forskningsinvesteringene slik at de når 3 prosent av BNP om noen år. En annen årsak er de store donasjonene til forskning i de senere år, særlig fra Trond Mohn, Fred Kavli, Stein Erik Hagen og John Fredriksen.

Vi vet lite om omfanget på private gaver til forskning i Norge. Men den filantropiske kanalen er ikke særlig stor, og langt mindre enn i for eksempel USA og Sverige. Dette skyldes flere

Det er gitt store donasjoner til forskning i de senere år.

Foto: NTNU

Til venstre ser vi Arkitekturmuseet med Ulltveit-Moe-paviljongen i bakgrunnen, tegnet av Sverre Fehn. I midten og til høyre fra Ulltveit-Moe-paviljongen.

forhold. For det første har vi historisk sett hatt få formuende personer i Norge. For det andre har vi vært vant til at staten har påtatt seg et ansvar for de fleste oppgaver i samfunnet, inklusive utdanning og forskning.

Historiske eksempler

Norge er ikke helt uten tradisjoner når det gjelder private gaver til forskning. Etter Fridtjof Nansens vellykkede polferder tok professor Waldemar Christopher Brøgger initiativ til en pengeinnsamling som la grunnlaget for Norges første private forskningsfond, Nansenfondet, som ble etablert i 1896. I 1919 opprettet Freias direktør

Johan Throne Holst et fond for medisinsk forskning. I 1931 ga Throne Holst bort noen av sine Freia-aksjer til Universitetet i Oslo til et fond for ernæringsforskning. Dette fondet er et av de største i Europa innen dette faget, og har hatt stor betydning for ernæringsforskningen i Norge. Christian Michelsen testamenterte bort en betydelig pengesum til vitenskapelig forskning i 1925, noe som la grunnlaget for dagens Christian Michelsens Institutt (CMI) i Bergen. Anders Jahres fond til vitenskapens fremme ble opprettet i 1965, og har vært viktig for medisinsk forskning.

Mange enkeltdonasjoner og få stiftelser

De private pengegavene til forskning synes å ha to trekk. For det første har det vært få donasjoner, selv om dette

ser ut til å ha økt de senere år. For eksempel har Trond Mohn i flere omganger gitt betydelige beløp til Universitetet i Bergen og Haukeland sykehus. Høsten 2007 mottok Universitetet i Oslo og Rikshospitalet 100 millioner kroner fra Stein Erik Hagen til forskning på en sjelden leversykdom. Samme høst donerte John Fredriksen 50 millioner kroner til forskning ved Radiumhospitalet. Nylig ble det kjent at Jens Ulltveit-Moe bidrar med 50 millioner kroner til et nytt veksthus ved Naturhistorisk Museum ved Universitetet i Oslo. En pengegave på 37 millioner kroner fra Ulltveit-Moe medvirket til at Norge nå har fått et flott arkitekturmuseum ved Bankplassen i Oslo. For det andre er donasjonene mer preget av enkelthandlinger enn av å legge et fundament for jevne pengebidrag i form av fond og institusjoner.

Men her finnes det historiske unntak som nevnt ovenfor, og i de senere år har vi fått eksempler på tiltak som sikrer en jevn og stabil finansiering av forskning. Trond Mohn har gitt midler til egne forskningsstiftelser ved Universitetet i Bergen og Universitetet i Tromsø. Fred Kavli har opprettet tre såkalte Kavlipriser, som skal deles ut hvert annet år i samarbeid med Det Norske Videnskaps-Akademi og Kunnskapsdepartementet. Prisene er på en million dollar, og skal deles ut første gang høsten 2008. Sistnevnte er tiltak som monner, men Norge mangler fortsatt en kapitalsterk stiftelse med forskning som fokus, slik Sverige har i Knut og Alice Wallenbergs stiftelse. Denne stiftelsen ble etablert i 1917 og gir støtte til kostbart vitenskapelig utstyr og store forskningsprosjekter innen teknikk, naturvitenskaper og biomedis-

Foto: Morten Thorkildsen / Nasjonalmuseet (3)

Freias Throne Holst ga bort noen av sine Freia-aksjer til Universitetet i Oslo - til et fond for ernæringsforskning.

Foto: CHB

sin. Wallenberg-stiftelsen bidrar med 800–900 millioner kroner hvert år. Det er omtrent på nivå med det Sveriges næringsrettede forskningsråd Vinnova bevilger.

Stimulere glade givere?

Den 29. november 2005 arrangerte Institusjonen Fritt Ord, Stiftelsesforeningen og NHO konferansen «Den allmenntilgjengelige kanal – privat finansiering av forskning.» Her møttes investorer, industriledere, akademikere, politikere og andre for å drøfte hvordan den filantropiske kanalen kunne styrkes. Det var enighet om at det er gode utsikter for giverglede i Norge. Det har vært en sterk økning i private formuer, og det er økende aksept i Norge for private bidrag. Men økte pengebidrag til forskningen kommer ikke av seg selv. Nedenfor refereres noen gode råd fra konferansen om hva som bør vektlegges for å få glade givere til forskning.

For det første bør potensielle bidragsytere oppmuntres til å gi. Dette gjelder ikke bare generelle rammebetingelser, som skattesystem, regelverk og samfunnets generelle holdning til forskning. Vel så viktig er de holdninger glade givere blir møtt med. Givere har ofte opplevd at de blir mistenkeliggjort og kritisert, slik Stein Erik Hagen ble, da han nylig donerte midler til forskning på en bestemt sykdom ved Universi-

tetet i Oslo. Kritikken var at hans bidrag styrte forskningen i en bestemt retning. Kritikken blir merkverdig når man vet hvor lite private bidrag utgjør av samlede FoU-investeringer. Hvis man ønsker at glade givere skal bidra til forskning, oppnår man ikke det med mistenkeliggjøring, janteholdninger og sur kritikk.

For det andre er det viktig at universiteter, høyskoler og institutter vektlegger høy kvalitet på sin forskning. God forskningskvalitet tiltrekker seg glade givere. Det er neppe tilfeldig at det er elite-universitetene i USA som samler inn mest private pengegaver.

For det tredje er det viktig at universiteter, høyskoler og institutter vektlegger prosjekter og temaer som potensielle givere finner interessante. Uten dette engasjementet får man neppe bidrag. Dersom man skal få bedrifter til å gi, er det en fordel om bedriften kan identifisere seg selv og fremme sine generelle interesser gjennom bidraget uten at det er oppdragsforskning av den grunn. Selv om man legger vekt på at den støttede forskningen skal være for alle, må man ha respekt og rom for givers formålstenkning. Man bør således være varsom med å kreve helt giveruavhengig styring. Bindingen til grunnforskning bør ikke være for stram.

Stortinget vedtok en ordning med gaveforsterkning som kom på plass i 2006.

For det fjerde er det en fordel om forskningsmiljøene sørger for gode møteplasser mellom dem og givere. Dette forutsetter mer utadvendte og eksternt aktive forskningsmiljøer samt at private givere setter av tid og ressurser til diskusjoner og dialog. Enkelte norske læresteder har begynt å ta etter amerikanske ved å etablere alumniordninger, det vil si opprettholde systematisk kontakt med tidligere studenter blant annet med pengebidrag som sikte. Forskningsmiljøene bør i det hele tatt bli flinkere til å selge seg, for forskningen er i konkurranse med andre gode formål.

For det femte bør det offentlige gi et håndslag til dem som gir. Et viktig premiss før et slikt håndslag gis, er at

de private bidragene skal komme i tillegg til, og ikke til erstatning for, offentlige forskningsmidler. Et offentlig håndslag kan for eksempel gis gjennom skattefritak for donasjoner. Disse bør gjøres mest mulig uavhengig av spesifikke formål eller krav. En annen form for håndslag er å gi offentlig støtte til de institusjoner eller fagmiljøer som oppnår bidrag fra private givere. Her har Norge innført en ordning som fortjener særskilt omtale.

Gaveforsterkningsordningen

I forbindelse med den siste forskningsmeldingen tok statsråd Kristin Clemet initiativ til at det ble etablert en ordning med gaveforsterkning der staten føyer til 25 prosent av gavebeløp til forskning. Stortinget sluttet seg til forslaget, og en gaveforsterkningsordning kom på plass i 2006. Forskningsrådet forvalter ordningen. Målet med ord-

Skal gaveforsterkningsordningen brukes, må mottaker være universitet eller høyskole med rett til å utstede doktorgrad.

ningen er å skaffe private midler til forskning og styrke den langsiktige, grunnleggende forskningen. For at gaveforsterkning skal utløses, må gavebeløpet være på minimum fem millioner. Giveren må være enten bedrift, privatperson, stiftelse eller frivillig organisasjon. Mottaker må være universitet eller høyskole med rett til å utstede doktorgrad, Det Norske Vitenskaps-Akademi eller Norges forskningsråd. Giveren kan ikke kreve rettigheter til resultatene fra forskningen, eller bruke gaven til forskning som er direkte anvendelig for egen virksomhet, som det heter.

I 2007 ble det satt av 80 millioner kroner til gaveforsterkningsordningen,

men hele beløpet ble ikke brukt opp. Er ordningen kjent nok? Er betingelsene i ordningen for stramme? Presset på gaveforsterkningsordningen vil nok variere fra år til år i tråd med fluktuationene i de private pengebidragene. Men når rammen ikke ble brukt opp i 2007, kan det være et tegn på at det er et stykke igjen før vi har fått opp den store private givergleden til forskning her på berget.

Den norske ordningen med gaveforsterkning er unik, og har vakt interesse internasjonalt, blant annet i EU. Ordningen kan aldri bli noe annet enn et offentlig supplement til de formål som blir tilgodesett av private givere. Den viktigste effekten av ordningen er kanskje det signalet myndighetene gir: at man verdsetter private pengebidrag til forskning. Bare det er noe nytt i Norge, og gir håp for fremtiden.

Foto: CHB